

KRIGSSKADESTÅNDSPROBLEMETS LILLA KATEKES

Av skriftställaren WILHELM KÖNIG, Stockholm¹

MAN inser nu för tiden nästan allmänt att de skadestånd, som genom fredsfördragen i Versailles, S:t Germain och Trianon ålades de besegrade, i hög grad bidragit till att utlösa de ekonomiska kriser, vilka i sin tur icke äro utan skuld till andra världskrigets utbrott. Man tror sig kunna i framtiden undvika de icke önskvärda konsekvenserna av dylika »gottgörelser» därigenom, att man icke ånyo uttrycker de enligt sakens natur alltid enorma skadeståndsförpliktelserna i ett därtill svarande penningbelopp. Denna gång vill man i stället giva skadeståndsbetalningen formen av varuleveranser respektive arbetsprestationer.

Även det faktum, att varken England eller Frankrike eller, med undantag av Finland, någon annan gäldenärsstat förmådde efterkomma de under förra världskriget ingångna skuldförpliktelserna gentemot Förenta Staterna, har lett till analoga beslut. Genom sin »lend and lease»-lag avstod U. S . A. från kontant betalning redan vid tidpunkten för sina leveranser till de allierade. Man nöjde sig med att eftersträva deras restitution in natura.

För teoretikern utgör den högtidliga proklamationen av denna i Jalta sanktionerade up to date-metod ånyo ett bevis för att insikten om penningens sanna innebörd ännu icke trots alla varnande erfarenheter tycks ha trängt fram ens till världspolitikens ansvariga ledare. Ty penningens sanna väsen, vilket ju har fler facetter än den mest konstfullt slipade briljant, innebär dock framför allt, att penningen icke är något annat än en anvisning. En anvisning på salubjudna nyttigheter, huvudsakligen på i marknaden gångbara varor och tjänster, av vilket slag de vara må, efter penningtecknets tillfällige ägares eget fria val. Om en penningsumma omsättes inom den internationella handeln, så innebär detta alltid och eo ipso just en anvisning på varor och

¹ Förf. har under flera årtionden tidigare i Wien varit verksam bl. a. som penningteoretiker och ekonomisk ledareskribent i »Reichspost» och många andra österrikiska publikationer.

tjänster, vilka kunna köpas på världsmarknaden. Och när allt kommer omkring regleras i själva verket varje internationell penningtransferering genom de i gäldenärlandets betalningsbalans inbegripna varuleveranserna och prestationerna. När sålunda en internationell fordran givits formen av en penningfordran i stället för en varufordran, betyder detta i verkligheten endast, att man avstår från vederlag i varor och prestationer av godtyckligt slag och i dess ställe sätter in en fordran på bestämda, strikt fastställda varor och prestationer. Så länge emellertid arten av dessa fordringar icke exakt specificeras, kan man knappast tala om annat än en lek med ord.

Kunde en internationell fordran fixeras till *kvantitativt och kvalitativt exakt bestämda* varor och prestationer, så vore detta i hög grad att föredraga framför en stipulering av samma fordran i penningar av något lands valuta, ja t. o. m. framför en fordran i metalliskt guld. Ty därigenom skulle den osäkerhetsfaktor elimineras, som uppstår vid en långfristig reglering av skuldförhållandet och som beror på det använda betalningsmedlets varierande s. k. »köpkraft», på valutakursernas eller rent av på guldvärdets egna fluktuationer. När på sin tid en på de tyska reparationsförpliktelserna grundad amorteringsplan upprättades för Frankrikes och Englands krigsskuld till U. S. A. och denna därvid fixerades till sitt guldvärde, kostade vetet på världsmarknaden 2,40 \$. År 1932 hade emellertid vetepriiset på världsmarknaden sjunkit till 42 ¹/₂ cents. Med vete som beräkningsgrund hade alltså Europas krigsskuld till Amerika sexfaldigats inom loppet av ett årtionde. En specifikation av de fordrade varornas eller prestationernas art och omfång är sålunda av avgörande betydelse för gäldenären såväl som för den förståndige borgenären. Det är *specifikationen* det kommer an på. Den generella önskan att sätta en varuskuld i en penningskulds ställe förmäler i sig själv ännu ingenting.

Hur man än formulerar skuldförpliktelsen, så resa sig emellertid svårigheter vid varje överdimensionerad, icke rent ekonomiskt utan enbart politiskt motiverad betalning, alltså även vid regleringen av krigsskuld. Och detta är svårigheter av tvenne slag. För *gäldenärsstaterna* ligger svårigheten i *uppbringandet* av den påfordrade stora prestationen, för *borgenärsländerna* gör den sig emellertid gällande vid *transfereringen*. Mottagandet av den stora prestationen i form av valutaöverföring tar sig inom borgenärlandet uttryck i något, som närmast kan liknas vid en sedelinfla-

tion, medan mottagandet av varuleveranser föranleder rubbningar i den normala prisbildningen på hemmamarknaden, vilka blott alltför lätt urarta till en långt gående urspårning av arbetsmarknaden.

Önskar man nu i första hand klarlägga frågan om det interna uppbringandet inom gäldenärlandet, synes det vara mycket instruktivt att exempelvis förutsätta att anspråket fastställts i gäldenärsstatens valuta, i likhet med vad som skedde 1919. Då framstår nämligen osökt analogin mellan detta interna uppbringande och en därtill svarande beskattning av gäldenärsfolket. Här träder omedelbart också den av författaren av dessa rader mångfaldiga gånger framhävda »järnhårda» lagen om ett folks maximala skatteprestationsförmåga i förgrunden. »*Man kan under en ekonomisk period icke avpressa ett folk någon större skatteprestation än värdet av nämnda periods socialprodukt med avdrag av penningekvivalenten för den för detta folks existensminimum erforderliga mängden varor och tjänster, icke ens om man underlåter att reservera det sparminimum, som rationellt sett borde anses nödvändigt.*» Då socialprodukten i ett besegrat land med dess mer eller mindre illa tilltygade produktionsapparat under de första efterkrigsåren ingalunda kan vara större än den för ett existensminimum erforderliga mängden varor, så framgår härav att en effektiv krigsskadegottgörelse i form av en ålagd penningförpliktelse under denna tid icke kan uppnås. Tvärtom framstår det svårt drabbade fiendelandets temporära hjälpbehov såsom ett faktum, som var och en, som icke förblindats av hatet, måste ta hänsyn till. På penningförpliktelsens väg kan man sålunda lika litet reparera krigsskadorna som man kan återfå »les neiges d'antan».

De krigstygda folkens regeringar sökte, som vi veta, på sin tid att avhjälpa denna situation genom en ökad emission av sedlar utan täckning, och man får därvid icke helt fränkänna dem bona fides. Alla hade de hoppats att åter kunna dämna upp sedelflödet genom att spara in framtida arbetsvinster, d. v. s. genom att med arbete åter skapa ett underlag för sitt betalningsmedel. Resultatet är känt. Att en upprepning av dylika inflationistiska experiment icke eftersträvas, framgår redan av att man denna gång önskar sätta varufordringar i penningkravets ställe.

Låt oss nu undersöka å ena sidan möjligheterna för ett internt uppbringande av *varumängder* av ifrågakommande slag och omfattning samt å andra sidan den verkan, som ett effektivt genom-

förande av dylika leveranser kan tänkas få på prisutvecklingen och arbetsmarknaden i borgenärslandet, respektive på världsmarknaden.

Framför allt måste då fastslås, att varje *transferering* av vad slag den vara må är underkastad en »järnhård» lag, liknande den förut åberopade, som gäller intern skatteuppbörd. *Man kan under en räkenskapsperiod under inga förhållanden överföra större mängder av i gäldenärslandet under denna period producerade varor eller tjänster, d. v. s. av gäldenärslandets socialprodukt (eller dess counter-value), än de fria överskotten därav efter avdrag av sådana exportvaror och tjänster (eller deras ekvivalent), som behövas för att finansiera den livsviktiga importen.*

Under ständigt beaktande av denna generella grundsats må man nu närmast överväga möjligheterna av leveranser av sådana ovan åsyftade produkter, *vilka framställts först under ifrågavarande period och därför höra till gäldenärslandets socialprodukt.*

Man kan då först och främst ta de mer eller mindre livsviktiga *konsumtionsvarorna* i övervägande. Helt visst kan man hissa upp brödkorgen för den besegrade, man kan t. o. m. fränhända honom den sista skäppan vete innan den försvinner i bakugnen och man kan exempelvis åter — som i S:t Germain — försöka att decimera hans boskapsbestånd. Man drog sig den gången icke för att ålägga det stympade Österrike bl. a. en nått liten avbetalning av 6,000 mjölkkor och 2,000 ungor, av tjurar, kalvar, dragoxar, draghästar, modersuggor, får och lamm. Det enda resultatet av alla dessa krav blev emellertid — att ententen beviljade Reliefkrediter till Österrike, det hjälpsamma England levererade sättpotatis och de lika välvilliga Förenta Staterna försåg det med fruset och saltat kött m. m. Om dylika skadeståndskrav trots alla dessa erfarenheter skulle komma att upprepas och leveranserna denna gång verkligen kunde framtvingas, komma de besegrade folken helt enkelt att svälta ihjäl eller i varje fall snart bli prestationsodugliga för en lång tid. Konsumtionsvarorna, som levererats av de besegrade, skulle visa sig vara en danaerskänk och skulle ändock icke i väsentlig grad kunna bidra till en reglering av krigsskulden.

Hur förhåller det sig nu med den eventuella leveransen av *i marknaden gångbara industriella färdigprodukter*, vilka skola framställas under ifrågavarande tid? Ur gäldenärsstatens synpunkt torde eventuella dylika krav hälsas med relativ tillfredsställelse. Ty även om de besegrade, för att kunna åstadkomma

något för skadeståndsleveranser avsett överskott av dessa varor, måste inskränka det egna behovet till ett mycket rigoröst tillmätt existensminimum, kvarstår dock att en sådan ersättningsform skulle lindra deras under den första fredstiden särskilt kritiska arbetslöshet, om icke rent av eliminera den. Samtidigt skulle detta innebära, att en högst väsentlig del av deras för segermakternas hot utsatta industri bibehölles. Betydligt mindre tilltalande torde sådana leveranser av större omfattning vara för borgenärsstaterna, för vilka demobiliseringen av de stora folkhärarna frammanar ett lika svårt arbetsmarknadsproblem som för de besegrade. Gratisleveranser av större kvantiteter i marknaden gångbara, industriella färdigprodukter måste oaktat all planhushållning och alla steriliseringsförsök inverka ogynnsamt på prisutvecklingen för säkerligen icke blott de ifrågavarande utan för alla industriprodukter på segrarnas marknader. Enligt vunna erfarenheterna skulle detta icke endast leda till de befarade lokala marknadskriserna utan också drabba hela världsmarknaden. Det skulle emellertid tillika lägga svåra hinder i vägen för den av segermakterna eftertraktade exportevolutionen. Men framförallt skulle ett dylikt ofrivilligt befrämjande av de besegrades produktion kunna innebära en stegring av deras potentiella förmåga till återupprustning, som säkerligen icke är avsedd. Leveransen av nyttillverkade industriella färdigprodukter måste således ovillkorligen inskränkas till några få specialiteter, vilkas tillverkning icke omedelbart kan upptagas i segerstaterna, exempelvis till vissa bestämda farmaceutiska och kemiska produkter, till högvärdiga optiska och finmekaniska instrument avsedda för vetenskaplig forskning, till maskinell utrustning av alldeles speciellt slag o. dyl. Men just sådana artiklar komma de besegrade knappast att kunna leverera i någon nämnvärd omfattning till följd av krigsförödelser. Under inga förhållanden torde emellertid dylika leveranser kunna utsträckas att omfatta så stora kvantiteter i marknaden gångbara nyttigheter att deras totalvärde ens i ringa mån kunde uppväga de astronomiska skadeståndssiffrorna.

Å andra sidan kommer det, inom parentes sagt, troligen att i betydande grad ligga i segrarnas (de allierades) intresse att vissa topprestationer inom fiendeländernas industrier icke helt förhindras. Under mellankrigstiden har nämligen en högst säregen arbetsfördelning uppstått, vars utomordentliga betydelse nästan fullständigt tycks ha undgått offentligheten. De engelska industrimännen, som sedan länge inte mera voro några pionjärer, hade

blivit bekväma och försiktiga av sig och med sin egendomliga, konservativa läggning skydde de riskerna av tekniska framsteg. T. o. m. de genialaste uppfinnare av banbrytande nyheter vunno principiellt icke något gehör hos den engelske industrimagnaten. Vågade ett engelskt storföretag, som den väldiga plåtkoncernen, världsfirman Richard Thomas & Co. Ltd ändock att bryta här-
emot, så blev man sedermera synbarligen mycket belåten när man lyckades ställa företaget under förmynderskap, d. v. s. under Bank of Englands kontroll. Det passade Board of Trade rätt bra, att den tyska industrien påtog sig de ofta enorm möda och stora kostnader slukande industriella experimeten. Hävdade sig sedan en ny uppfinning i Tyskland på sådant sätt, att dess införande i England syntes oundvikligt, betalade den engelske industriföretagaren beredvilligt tiodubbelt för patentet, som han icke ville veta av så länge det befann sig på experimentstadiet. Hos amerikanerna voro anledningarna till samma tillvägagångssätt av annan natur. Den amerikanska industriens koncentration hade på nästan alla områden lett till serietillverkningar av gigantiska mått. Varje felslag av en i serietillverkningen för första gången använd nyhet åsamkade därför jätteförluster. På detta sätt fick den tyska industrien då och då spela rollen av försökskanin för världsindustrien, en arbetsfördelning, som de tyska industriherarna gärna funno sig i, allrahelst som deras patent när allt kom omkring icke sällan överbetalades. Kriget har här föranlett en genomgripande förändring. I England och än mer i U. S. A. ha vetenskapliga forskningslaboratorier skjutit i höjden som svampar ur jorden och samarbetet mellan universiteten, de tekniska högskolorna och industrien antog dittills oanade dimensioner. Mot alla i Tyskland med vetenskapens hjälp vunna rustningstekniska framsteg kunde i snabb takt försvarsmedel skapas.

Mais revenons à nos moutons. Krigsskadorna kunna således icke gottgöras i nämnvärd omfattning genom leveranser av konsumtionsvaror eller den industriella masstillverkningens nyttigheter. Det torde framstå klart av det redan tidigare sagda. Hur förhåller det sig nu med eventuella anspråk på *råvaror* och *halvfabrikat*? Såväl beträffande dessa som alla övriga i socialprodukten inbegripna nyttigheter måste åter framhållas, att endast överskottsproduktionen kan utkrävas, såframt det överhuvud taget är meningen att de besegrade folken skola fortleva. Härvid måste man i hög grad beakta, att de besegrade länderna även under tiden för sitt största industriella uppsving ständigt nödgades upp-

bjuda sina yttersta krafter för att kunna framställa de viktigaste exportnyttigheterna i sådan omfattning att importen kunde betalas därmed. Exporten av alla dessa varor räckte de facto aldrig till att betala importen med. Alla ifrågakommande mellaneuropeiska länder uppvisade ständigt passiva handelsbalanser och, för att kunna betala importen, måste de även använda avkastningen av betydande, i utlandet placerade kapitaltillgångar och prestationer av mångahanda slag, såsom av transitohandeln, skeppsfarten ävensom av emigranternas sparmedel och avkastningen av turisttrafiken. Helt visst var importen för det mesta rikligt tilltagen och omfattade i icke ringa grad mer eller mindre umbärliga lyxvaror; och en stor del av den produktiva arbetskraften såväl som av socialprodukten togs i anspråk av rustningsindustrien. Skall man kunna bedöma möjligheten att leverera råvaror och halvfabrikat, bör därför, som synes, hänsyn tagas till en mångfald varandra motverkande komponenter, som blott med största svårighet kunna uppskattas. De givetvis bortfallande avkastningarna av de utländska kapitaltillgångarna, handelstonnagets förstörelse, luftfartens förhindrande och förplägnaden av besättningstrupperna äro blott några av de moment, som hämma de besegrades prestationsförmåga. Ännu svårare hinder torde ligga i det interna transportväsendets ödeläggelse och framför allt i minskningen av den undernärda och hårt prövade befolkningens arbetskäpaacitet och arbetsvillighet. Å andra sidan kommer handelsbalansen att avlastas betydligt till följd av de besegrades sänkta levnadsstandard och rustningarnas bortfallande. Det är fullkomligt uteslutet att ens ungefärligen i siffror uppskatta dessa komponenter, när man ställes inför så många obekanta, såsom exempelvis den ännu ovissa gränsdragningen. I vilket fall som helst vore det näranog löjeväckande optimistiskt att antaga, att de besegrade skulle såsom skadestånd förmå ställa råvaror och halvfabrikat till världsmarknadernas förfogande i en om ock blott tillnärmelsevis lika stor omfattning som under förkrigstiden. Men om de även skulle vara kapabla därtill, tvingas man dock i så fall att låta dem använda åtminstone en del av exportvederlaget till att kompensera sådan import, som är oundgänglig för exportvaruproduktionens upprätthållande.

Men vilka följder skulle det nu medföra för mottagaren att såsom skadestånd gratis få in stora kvantiteter råvaror och halvfabrikat? Alla dessa exportvaror följde under förkrigstiden och delvis ännu under kriget sina bestämda marknadsvägar, som nära

nog blivit traditionella. Av Ruhrområdets kol gingo vissa kvoter till bl. a. Frankrike, Schweiz och Sverige. Även järnet hade sina bestämda distributionsvägar. Det såldes obearbetat till vissa bestämda länder, medan helt andra voro avnämare av dess färdigprodukter. Skola nu reparationerna för all framtid tillåtas störa dessa marknadsvägar, skola de leda varuströmmen uteslutande till segrarna? På vad sätt och på vilka omvägar skola de numera fullkomligt maktlösa småstaternas behov säkerställas? Icke alls? Eller i andra hand? Eller genom kontrollerad, multilateral clearing? Hur dessa och alla de andra hithörande frågorna än kunna komma att besvaras, är det uppenbart, att de såsom skadestånd gratis verkställda storleveranserna, om de överhuvudtaget kunna pressas fram, komma att störa icke blott marknadsvägarna utan även marknaderna själva och deras prisbildning samt i segrarstaterna åter leda till liknande kriser som under mellankrigstiden. Intensiteten och arten av dessa kriser är likväl beroende av de mest skilda faktorer. Kol, järnmalm, järn och stål kunna t. ex. framställas i obegränsade kvantiteter även inom segrarstaterna och beträffande dessa varor kunde lagen om tillgång och efterfrågan få fritt spelrum om deras marknader voro fria. Skadeståndsleveranser av dessa varor skulle därför draga med sig helt andra konsekvenser än exempelvis leveranser av bristvaror, d. v. s. av icke obegränsat disponibla och för världsbehovet otillräckliga nyttigheter. T. o. m. stora skadeståndsleveranser av sistnämnda varuslag kunna icke tillfredsställa efterfrågan på världsmarknaderna och att mottaga dem gratis kan därför icke tillnärmelsevis inverka så prisomstörtande som leveranser av varor av förstnämnda kategori. Sålunda borde eventuellt leveranser av kalialter vara mycket välkomna för mottagarstatens lantbruk utan att på något sätt inkräkta på dess arbetsmarknad. Leveranser av magnesium, magnesit eller bauxit kunde kanske också tagas emot utan prisrevolutionerande följder.

I alla händelser torde ovannämnda stickprov, tagna ur mängden av argument vara fullt tillräckliga för att bevisa, att man med det generella beslutet att ersätta skadeståndsbetalningarna med varuleveranser åstadkommit föga eller intet samt att den lämpliga specificeringen av de varor, som skola levereras, är en uppgift som vållar nästan övermänskliga svårigheter.

Ändock ha vi hittills lämnat utomordentligt viktiga kategorier av nyttigheter helt obeaktade. Kategorier, vilka i sig innefatta de mångafaldigaste avarter och vilka — visserligen absolut icke ur

fiskalisk synpunkt — men väl ur skadeståndssynpunkt erbjuda långt större möjligheter än sådana nyttigheter, som framställas först under ifrågavarande räkenskapsperiod och därför utgöra en del av de skadeståndsskyldigas socialprodukt. Det rör sig då å ena sidan om sedan evinnerliga tider förhandenvarande nyttigheter (land) och å den andra om nyttigheter, vilka framställts under tidigare produktionsperioder (kapital). Låt oss först ta de senare i skärskådande.

Dessa behöva ingalunda vara enbart *kapitalnyttigheter* i ordets trängre mening. Till dessa höra även alla sådana nyttigheter, som man plägar kalla »kulturnyttigheter». Det rör sig genomgående om sådana nyttigheter, vilka icke konsumeras genom att bli nyttjade, men vilka därför icke alla behöva vara »värdebeständiga», emedan de genom nötning, tekniska framsteg och till följd av smakens eller modets växlingar kunna övergående eller t. o. m. för alltid förlora värdet. Hit höra främst nyttigheter såsom guld och juveler, vilkas verkliga, mycket komplicerade natur hittills icke ens de mest avancerade nationalekonomer tillfullo klargjort för sig. Även dessa nyttigheter böra, så länge de användas som smycken eller prydnader, betecknas som »kulturnyttigheter». Men om dessa antar man därutöver, att de icke blott privatekonomiskt utan även nationalekonomiskt sett kunna uppfylla en, men bara en enda av de många funktionerna av kapitalet enligt klassisk definition, där kapitalet som bekant är »sådana producerade nyttigheter, som tjäna den framtida produktionen». Även guld och juveler kunna tack vare sin värdebevarande egenskap, analogt med myntad metall och sedlar, initiera kommande produktion. På grund av deras kapabilitet att fullgöra denna funktion kunna de både privatekonomiskt och i betraktande av deras användningsmöjligheter i utlandet även statsekonomiskt anses som »*fakultativt kapital*».¹

¹ Upptagandet av begreppet »fakultativt kapital» i den nationalekonomiska nomenklaturen torde vara mera fruktbärande än man vid första åsynen inser. Den omfattar ju alla sådana nyttigheter, vilkas definitiva karaktär är beroende av den tillfällige ägarens slutliga *hushållningsavsikt*. Till dessa nyttigheter, vilka i princip icke böra vara räntebärande, kunna privatekonomiskt sett nog även subsumeras: tesaurerade penningar, girotillgodohavanden i sedelbankerna och alla, redan emitterade, i omlopp befintliga penningtecken, i sedelbankerna diskonterbara portföljväxlar, ävensom till dylik växeldragning berättigande rättsförhållanden och i sedelbankerna såsom lombard antagbara värdepapper. *Först ett statistiskt fastställande av summan av detta »fakultativa kapital» i ett folkhushåll, först detta skulle möjliggöra en uppskattning av landets »fakultativa ekonomiska potens» och även vara*

Under förkapitalistisk, historisk tid inskränkte sig skadestånden, fränsett landavträdelser och eventuellt i anspråk tagna arbetsprestationer, till vilka vi senare skola återkomma, till nyttigheter av ovannämnt slag, nämligen till kulturnyttigheter och vissa former av »fakultativt kapital». Dessa och enbart dessa inneslötos på sin tid i begreppet »byte».

Vår tid med dess redan alltför många återfall till »barbari» av primitivaste slag har icke någon rätt till högmodig förhävelse. Den småleende överlägsenhet, med vilken våra förfäders barbariska plundringståg omnämnas, kanske icke är så särdeles välgrundad. Måhända rymde det primitiva »plundrings»-förfarandet även en nationalekonomisk insikt, som gått förlorad för oss komplicerade »kulturmänskors» samtidigt med att vi miste den vidare överblick över tingen. I varje fall utgjorde rovet av juveler, alla slags metallskatter, konstverk, såsom skulpturer och målningar en av de verkligt få möjligheterna för segrarna att utan eget förfång emottaga större »skadestånd». Tagandet av byte får dock absolut icke bli »plundring». Besegrade staters medborgare måste utlämna alla sådana föremål, men absolut icke så att de utsätts för godtycklig och fullkomlig individuell utplundring. Frånhandlandet av privategendom måste få karaktären av en skatteuppbörd och den genom ett dylikt utlämnande uppkomna bördan måste fördelas på de besegrades medborgare enligt samma principer som varje annan direkt skatt. Att ockupanterna omedelbart omhändertaga ifrågavarande nyttigheter må vara motiverat av praktiska skäl. Skola emellertid några rester av moral- och rättsbegrepp vidmakthållas, borde de dock dröja med att taga dem i bruk tills segrarna genom ett fredsfördrag kunna konfronteras med en intern, auktoritär regering för de besegrade, vilken kan reglera en ordnad uppbörd. Ännu under förra världskriget betraktades inom centralstaternas arméer även den obetydligaste plundring, som svensk rättspraxis blott skulle betrakta som snatteri, såsom en diffamerande förseelse. Men nu har det blivit anorlunda. Urgamla instinkter synas nu ta ut sin rätt.

Och inom parentes sagt: Så groteskt det än kan låta, har kanske knappast något i så hög grad bidragit till kulturens utbredning och folkens närmande till varandra som just dessa segrande barbarers plundringståg. I nordens, där dessa rader skrivits, framstår detta särskilt tydligt. Där kan man skönja sammanhanget *betydelsefullt såsom en indikator av den för tillfället rådande, latent »fakultativa inflationen».*

mellan kulturvågorna och plundringstågen lika klart som kulturutvecklingens samband med kristendomens spridning. Vikingarnas krigsbyten utgöra en av de väsentliga grundvalarna för nordens andra kulturuppsving och de nordiska folkens konstnärliga och litterära anlag bragtes till full utveckling genom trettioåriga krigets byten. Ett tillgripande av de numera underkuvades konst- och kulturskatter torde även denna gång föra oväntad nytta med sig, hur smärtsamt det än vore för de just på dessa ting i dag så utarmade besegrade. Trots Carlyles och så många andras bemödanden har den tyska kulturen ändå förblivit mer eller mindre otillgänglig för anglosaxarna. Altartavlorna i Isenheim av Matthias Grünewald vore mycket väl ägnade att sprida insikten om, att tysk lidelsefullhet, furor teutonicus, kan ta sig de mest skilda uttryck. Även de neutrala skulle ha nytta av att få del av biblioteken, då de under kriget knappast togo notis om de blockerade ländernas litterära produktion.

Visserligen skulle *krigsbyte i form av myntmetaller, guld och silver* icke utan vidare kunna äga rum utan men för segraren. Att tillströmningen av alltför stora guldkvantiteter kan få en förödande verkan, har Förenta Staterna blott alltför väl fått uppleva på trettio-talet. Oaktat alla steriliseringsförsök och alla valutaexperiment kunde de ingalunda helt avvärja guldfloedens skadegörelser. Gång efter annan måste man — men ack huru omodernt — beundra Bismarcks geniala sätt att verkligen sterilisera det franska, i guld levererade krigsskadeståndet genom att förvara det i tornet i Spandau såsom en framtida krigsreserv och sålunda hålla det borta från folkhushållningen. Och lika beundransvärd var den icke mindre snillrike österrikaren Steinbach, när Kejsar Franz Josef år 1892 uppdrog åt honom att anskaffa en gulds katt utan att uppväcka Rysslands politiska uppmärksamhet. Han uppfann nämligen då den än i dag överallt tillämpade »haltande guldvalutan». Han suspenderade sedelinlösningsskyldigheten just i det ögonblick, då en riklig mängd guld åter samlats i sedelbankens källarvalv. På detta sätt steriliserade han denna guldkrigsreserv utan att väcka misstroende. Kort därpå bad den dåvarande ryske finansministern, Witte, Steinbach att bistå honom vid genomförandet av en liknande transaktion i Ryssland. Därvid hyste Steinbach liksom Witte dock icke den avlägsnaste tanke på att missbruka sedelpressen. — I dag föreligger dock, trots skattfynden i saltgruvorna och på andra platser i Tyskland, i sanning icke någon fara för att de besegrade skulle kunna utlämna någon

störande stor mängd ädelmetaller. Hur överraskande stora de påträffade metallreserverna än synas vara för den naive betraktaren, räcka de icke till att hos segerstaterna utlösa några inflationistiska företeelser. Sådana torde heller icke behöva befaras om det också helt skulle lyckas att frånhända det totalitära ledarskiktet dess ofta genom gemen stöld och mord åstadkomna flyktskatter, hur betydande dessa än visade sig vara.

Att de besegrades *innehav av utländska aktier och deras direkta intressen i utländska företag* komma att beslagtagas till förmån för reparationerna, är klart. I anspråk tagandet av sådana sparade nyttigheter — ty sådana är det ju fråga om såframt det icke även i detta fall rör sig om av öppen eller maskerad stöld härörande egendom — vore säkerligen icke av menliga nationalekonomiska följder för segrarna. Men att dessa därvid påstå sig nödgas kränka de neutralas suveränitetsrättigheter, bryta bankhemligheten och därmed underminera privatbankväsendet, är djupt beklagligt. I vad mån dessa otvivelaktiga rättsbrott komma att undergräva den internationella privaträtten i dess helhet, i vad mån de komma att skaka privategendomens institution i sina grundvalar, kan ännu icke överblickas. Dock torde just dylika åtgärder utgöra ödesdigra vägröjare för en världsrevolution i Sovjets anda. I alla händelser måste man i sista stund ännu en gång med eftertryck varna för en sak — och det är för den tilltänkta förstörelsen av patenträtten. Avbrottet i det patenträttsliga skyddet av uppfinningar skulle, utan att man ifrågasätter forskarnas ideella syften, dock mycket snart kunna urarta till avbrott i det tekniska framåtskridandet som sådant. Icke utan skäl föreskrev fredsfördraget av 1919 upprätthållandet av patentskyddet. Där stipulerades t. o. m. den retroaktiva utbetalningen av licenserna för under kriget militärt utnyttjade fiendepatent.

Nu först kunna vi ägna oss åt det betydelsfulla problemet rörande de *egentliga kapitalnyttigheternas* anlitage för reparationerna. Egentliga »kapitalnyttigheter» äro sådana nyttigheter, vilka, »framställda under en tidigare hushållningsperiod och tjäna den framtida produktionen», alltså framför allt industriella anläggningar och maskinparker. Den första segeryrans önskedrömmar eftertrakta företrädesvis dessa de besegrades verkliga besparingar, i vilka man ju med rätta även ser underlaget för fiendens militära potens. Evakueringen, transfereringen av hela fabriker är 1945 verkligen knappast något problem längre. Under loppet av några få veckor kunde ryssarna flytta de största industriföretag

från Östeuropas stepper långt in i Ural, ja ändå längre, till Sibirien och efter ytterligare ett fåtal veckor voro dessa fabriker åter i full gång. Men man måste beakta att dessa transfereringar fullföljdes utan alla hänsyn till kostnaderna och utan avseende på räntabiliteten, för att icke tala om att dessa företag åtföljdes av en villig arbetsstyrka. Och som i så många andra fall lockar även här det enorma, gränslöst rika Rysslands unika exempel till fel-slut. Detta jätterike förfogar ju över så obegränsade naturtillgångar, att dess industris lokaliseringsfråga förlorar sin betydelse. Ryssland kunde förlägga sina största stålverk och sina rustningsindustrier lite varstans i landet, ty här som där stötte de på ännu knappast avrispade, stora malmförekomster och där som här hade de tillgång till utbyggbar vattenkraft. Evakuerade borrhorn kunde monteras upp igen nästan var som helst, ty råoljefyndigheter finnas mer än tillräckligt. Och när kvarnarna i kornkammaren Ukraina icke längre kunde förses med säd, kunde de nyupplade inreasiatiska, näranog omätliga fälten täcka denna brist redan vid tiden för nästföljande skörd, på samma sätt som de ersatte den annorstädes omintetgjorda oljeväxtodlingen.

De västerländska segermakterna förfoga emellertid icke över någon av dessa förutsättningar. Det blir icke alls lätt att finna på industrigrenar, vilkas maskinparker det kunde tänkas löna sig att transportera västerut, eller vilka äga förutsättning att bli räntabla på en annan produktionsort. I fredstid kommer kalkylationen, räntabilitetsfrågan, trots all statlig planering, i alla fall att i sista hand spela den avgörande rollen. Nästan alla industrier äro på något sätt fast förankrade vid sitt lokala läge och deras lokalisering är i varje fall betingad av råmaterialens transportkostnader. Segrarna nödgas ju först och främst omställa eller nedskrota sina egna rustningsindustrier. Säkerligen kommer mången specialmaskin, som tidigare tjänat de besegrade, att finna användning även västerut och bli av utomordentligt värde tack vare sinnrika konstruktioner, som hittills kanske varit okända för segrarna. Men Englands eller U. S. A:s maskinindustri, som ännu så länge stått rätt rådlös inför »fredskrisen», vore ingalunda entusiastisk om dylika leveranser antoge alltför stor omfattning. Genast dyker då åter arbetslöshetsspöket upp på segrarnas hemmarknader. Och i själva verket skulle man knappast uppnå mycket mer än att ruinhögarna i de besegrade länderna utökades med berg av skrot, som det icke skulle löna sig att transportera bort.

Något annorlunda ligger problemet till ur *rysk* synpunkt. Ryss-

lands maskinhunger är tvivelsutan obegränsad. Efter den åderlåtning, som de ryska folken genomlidit, torde under första tiden säkerligen icke tillräcklig, kvalificerad arbetskraft stå till maskinindustriens förfogande. Men de kloka ryssarna komma säkert mycket snart att märka vad som är fördelaktigast för dem. Antingen den dyrbara transfereringen till lands av visserligen kostnadsfria, men mestadels redan uppslitna maskiner eller leveransen av fabriksny maskinutrustning från Amerika, såframt de eftersträfvade billiga krediterna kunna uppnås för ändamålet.

Hur ställa sig de segrerika ryssarna nu till det andra i historien traditionella sättet att utnyttja en seger: *landförvärvet*? På ett i sanning genialt vis ämna de avstå från ett öppet erkänt, brutalt landförvärv, fastän detta, när dess innevånare verkligen underkuvats, väl är det pålitligaste sättet att tillförsäkra sig de besegrades råvaror. De Gaulle, som icke äger Sovjetrysslands till buds stående möjligheter, bekände sig utan omsvep till den gamla metoden: han ville annektera Rhenlandet. Ryssarna kunna emellertid genom propaganda inifrån få åtminstone några av de besegrade länderna därhän, att de betrakta en sovjetförfattning såsom uppfyllelsen av deras egen, högsta, sociala önskan. Sedan skulle de nyblivna sovjetstaterna med en visserligen i praktiken betänkligt begränsad men ändock skensuveränitet kunna ansluta sig till den allsmäktiga Sovjetunionen, som har varit förutseende nog att i sista stund anpassa sin egen författning för detta ändamål.

Förutom »plundringarna» och »landerövringarna» känner historien ännu en tredje metod att tvinga de besegrade folken till ett slags krigsskadegottgörelse. Det är *bortsläpandet av den arbetsföra befolkningen*. I den grå forntiden bortfördes hela folk i slaveri. Gamla Testamentet erbjuder talrika exempel härpå. Fullt så enkelt är det emellertid icke heller beställt med denna metod. För de med arbetslöshet hotade västmakterna kommer den över huvud taget icke i fråga, såframt de icke anlidade de gamla egypternas förfaringssätt. Dessa tilläto nämligen icke de i slaveri hemförda hyksos att utföra något löpande arbete, icke något som helst arbete, som eventuellt kunde åsamka de egna medborgarna någon skadlig konkurrens. Hyksosträlarna utnyttjades uteslutande för alldeles speciella arbetsuppgifter, som icke tangerade den vanliga arbetsmarknaden. Endast på det sättet kom det sig att man under denna gråa forntid kunde uppföra överdimensionerade byggnadsverk såsom Sfinxen, pyramiderna och de övriga faraonska gravmonumenten. Västmakterna kunde mycket väl

tänka sig att anlita tyska arbetare, icke för framställning av i marknaden gångbara nyttigheter utan för att utföra överdimensionerade, helt nya eller koloniala arbetsuppgifter, om det bara icke finnes några försörjningssvårigheter. Att låta sådana slavhärrar försörjas av sitt eget besegrade hemland, är en omöjlighet och deras inlemmande i kolonialländerna återigen politiskt alltför vanskligt. För västmakterna kan således, som ovan redan konstaterats, en deportation av arbetarhärrar nästan alls icke komma ifråga. Redan det gamla Rom ansåg sig icke vara detta försörjningsproblem vuxet. Det tog därför avstånd från att bortsläpa hela folkstammar och inskränkte sig i stället till att utkräva högt kvalificerade besegrades tjänster. Dessa »slavar», som i triumftåg visades för folket, uppnådde ofta stort, och t. o. m. ett dominerande inflytande på segrarna. Icke blott vackra kvinnor, även lärda och konstnärer ibland dem kommo sålunda att bli de väsentliga bärarna av den romerska kulturen. Om man även denna gång anlidade de besegrades arkitekter och bildhuggare till uppförandet av segermonument, om dessa byggnader sedan smyckades med fresker av de besegrades målare, om exempelvis tyska vetenskapsmän och tekniker mer eller mindre tvångsvis tillkallades, så vore däremot knappast något att invända ur segermakternas nationalekonomiska synpunkt. I all synnerhet om försörjningen av dylika preferensslavar kunde åläggas dem som förlorat kriget. Men något verkligt »krigsskadestånd» kunde väl knappast uppnås härigenom.

Även i denna fråga intar Ryssland åter en särställning. Där finnes tillräcklig och lagom bördig mark och där kommer det otvivelaktigt att råda brist på arbetskraft till skillnad mot andra länders överskott. Ryssland kan skänka utrymme åt tillströmmande arbetarhärrar och dessa kunna också utnyttjas utan att det skulle störa dess egna arbetsmarknader. Men för att gå till botten med denna sak. Försörjningen av dessa arbetarskaror genom hemlandet kommer icke ifråga, det är självklart. Vad uppnår således värden för sådana moderna slavhärrar? Såsom effektiv reparation kan han endast påräkna det överskott av arbetsprestationer, som dessa arbetare åstadkomma utöver det arbete som måste åtgå till deras eget uppehälle! Alltså blott en bråkdel av deras arbetsprodukt. Och för att få in detta överskott måste man gratis ställa värdefull mark till arbetarnas förfogande. Sålänge det icke uteslutande rör sig om röjande av oländiga områden eller om hälsovådliga och livsfarliga arbeten, är detta ur ren kalkylationsssyn-

punkt en transaktion, som icke utan vidare bör betraktas såsom rationell. Men i den första upphetsningen torde härvid beklagliga psykologiska moment bli utslagsgivande. På samma sätt som romarna anordnade triumftåg för att hålla krigsandan vaken hos sitt folk, släpade fångarna med sig i tåget till allmänt beskådande och sedan sände dem till de dåförtiden livsfarliga gruvarbetena, torde sovjetledarna anse det nödvändigt att för sina av fienden tidigare bortförda och misshandlade folk nu uppvisa denna fiende såsom slavar. Detta kunde ju verkligen tänkas erbjuda de primitiva »satisfaktion», tillfredsställa deras hämndbegär och det kunde uppskjuta de egna, redan tillräckligt trötta folkens eftertanke. Men »krigsskadestånd» kan man knappast kalla detta heller.

Hur man således än går tillväga: *En effektiv gottgörelse genom krigsskadeersättning kan överhuvudtaget icke nämnvärt förverkligas, icke ens om man bestämmer sig för att sätta kravet på varor och tjänster i en penningfordrans ställe.*

Det är lätt att förutse, att denna av objektiva överväganden härledda, men obekväma tes kommer att avfärdas med en handrörelse. Prat! Att vilja inbilla oss, att detta icke skulle gå, att det ena eller andra vore lönlöst, då ju det segerrika Tyskland så sent som i går demonstrerade för oss ad oculos, att man mycket väl kan tvinga besegrade folk till varuleveranser av varjehanda erforderligt slag och till varje önskvärd arbetsprestation såväl inom som utom de underkuvades hemort.

Mycket riktigt. Men detta var under kriget. Det sunda bondförståndet borde upplysa om att i princip allt, som under kriget synes lämpligt, i fredstid synes olämpligt. Och så är det. Allt som under kriget har sken av att vara ändamålsenligt är, om man ser det ur fredshushållningens synpunkt, minst sagt suspekt.

Man får till varje pris icke förbise, att i anspråktagandet av de ockuperade ländernas prestationer framtvings med våld. Och om den hotande freden denna gång kanske i första hand ändå bara är tänkt som en fortsättning av kriget med andra medel, borde dock innebörden av ett sådant våld redan ha blivit uppenbart för envar. Betraktat ur folkhushållningssynpunkt är våldet alltid förlustbringande för bägge parter. Beträffande dem, som utsättas därför är det uppenbart. Våldet tynger de därunder lidande i så hög grad att deras prestationsförmåga snart måste ifrågasättas, varför ockupanterna själva måste uppbringa all sin uppfinningsförmåga och den största möda för att lindra dess följder. Detta hade nazisterna fullt klart för sig och de organisa-

toriska åtgärder de vidtogo för att åtminstone någorlunda och just så länge kriget krävde det hålla de ockuperade prestationsdugliga voro nära nog »förebildliga». Men vilket enormt uppbåd av nytigheter, arbete och människoliv krävdes icke för att tillföra krigshushållningen det relativt ringa överskottet av de underkuvades prestationer utöver vad som åtgick till deras egen försörjning. Och ändå underlättade krigstillståndet det för ockupationsmakten att bärga våldets skörd. Ty de utländska arbetarna voro inga konkurrenter till de egna, i kriget utkallade. Och alla ansträngningar koncentrerades till den grad på att påskynda leveranserna — av nästan uteslutande rustningsmaterial — att räntabilitetshänsyn överhuvudtaget icke spelade någon roll.

Ändock räckte våldet ensamt icke ens under kriget till för att framtvinga leveranserna och prestationerna. De betalades och måste betalas. Ty nu som förr är penningen den nervus rerum, som utlöser den omedelbara handlingen. Och clearingskulderna till de ockuperade länderna innebar även för segraren en illa maskerad inflation med alla dess vid någon tidpunkt framträdande oundvikliga följder, på samma sätt som de på grund av dessa clearingfordringar av de ockuperade emitterade sedlarna betydde öppen inflation för de senare. De av våldsutövaren ur krigshushållningssynpunkt så eftersträvade tributen ha ur national-ekonomisk synpunkt haft samma förödande verkan för såväl den ena som den andra parten.

»Blod, svett och tårar», det är priset för varje krigföring. *Men också varje krigsskadegottgörelse från den förre fienden, som icke motsvarar den ekonomiska hushållningens järnhårda lagar, måste restitueras med blod, svett och tårar. Endast det egna arbetet på egen grund kan reducera detta trefaldiga offer till fredligt arbetande människors hälsobringande svett.*